

ТЕРОРИЗАМ У ЕВРОПИ И У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ терористички акти - облици, могући циљеви и историјат настанка -

Др Желимир Б. Шкрбић¹

Министарство унутрашњих послова Републике Српске, Бања Лука

Апстракт: У раду се износе нови начини дефинисања тероризма у односу на постојеће дефиниције тероризма. Појашњава се начин дјеловања терориста у савременим државама, њихово „прилагођавање“ новом окружењу те могући циљеви терориста. Такође се наводе субјекти (конвенционални и неконвенционални) система безбједности у борби против тероризма, зашто се јављају и који су пропусти у раду ових субјеката, као и на који начин се ти пропусти могу умањити или елиминисати. Нагласак је на новим облицима (индивидуалним) терористичких напада и начину организовања одређених колективитета са предзнаком радикализма.

Кључне ријечи: дјеловање, тероризам, субјекти, Босна и Херцеговина, борба, организовање

УВОД

Тероризам, као један од облика насиља, све више угрожава како унутрашњу, тако и међународну безбједност у савременом свијету. Тероризам се назире у најранијој људској историји, па, као такав, постоји и увећава своје облике све до данашњих дана. Фасцинација тероризмом и политичким насиљем се може пратити практично од почетка људске цивилизације. У касним деценијама прошлог вијека, тероризам се проширио ван граница националних држава као битан израз политичке воље и интернационални проблем. Међутим, посебан проблем представља то што до сада не постоји јединствен став о суштинским елементима тероризма као појма. Нарочит проблем представља већ устаљени образац двоструких стандарда „једном терориста, а

¹ Email: skrboni@yahoo.com

другом борац за слободу“. Фасцинантно и готово невјероватно звучи чињеница да су савремени терористи, углавном, категорија разборитих и промишљених појединаца за које је тероризам рационални избор за остварење њихових политичких циљева. Уједињене нације немају јединствену дефиницију тероризма, али у бројним резолуцијама, конвенцијама, декларацијама и протоколима, одређени акти и понашања група или појединаца се означавају као тероризам. Једна од новијих дефиниција из 2004. године, тероризам описује као сваки акт „који укључује убиства или повређивање цивила, у сврху застрашивања популације, влада или међународних организација, са циљем да нешто учине или не учине, што произилази из тог акта“ (Вајт, 2004). Иако постоји много научних расправа о дефинисању тероризма, научници не би требало да у самој дефиницији унапријед суде о тероризму. Тиме треба да се баве надлежне институције које проводе законске одредбе. Данашња научна истраживања о савременом тероризму истичу сљедеће врсте:

Националистички тероризам, чији је мотив политичка независност земље на чијој територији живе припадници дотичне нације; као видови овог тероризма узимају се: баскијски, јерменски, палестински и др.

Религиозни тероризам спроводе вјерски заслијепљене терористичке групе у циљу политичког уређења на религиозним основама. Вјерски тероризам нарочито је био присутан у Иранско-ирачком рату, те исламски тероризам који се појавио и на тлу бивше Југославије.

Револуционарни тероризам који тежи фундаменталним политичким променама чији идејно–политички погледи превазилазе националне границе. Ови терористи се надају да ће насиљем промијенити носиоце власти (Црвене бригаде у Италији, Црвена армија у Јапану и друго).

Најновији² научници истичу **избјеглички тероризам** којем најчешће прибјегавају избјеглице незадовољне стањем и социјалним и друштвеним положајем који имају. Ови терористички акти припремају се ван земље, а врше се убацивањем терориста у земљу на илегалан начин (Ковачевић, 1992).

2 И прије је било избјегличких криза, али не избјеглица у оволиком броју, и то различитих мотива одласка из земље, *оп. цит.*

Манифестације савременог тероризма – уобичајени терористички акти

Терористички акт је незаконити акт са политичким циљевима. Шокантност терористичког акта је у томе што је он најчешће безобзиран и погађа невини лица, односно, људе који ни у ком погледу нису одговорни за невоље против којих се терористи наводно боре, или не могу да учине ништа да би се ситуација промијенила. Терористи нападају и одређене симболе државе, те тај начин „комуницирају“ са влашћу и шаљу одређену поруку, а све да би остварили постављене циљеве. Терористички акт не изазива обичан страх који је нормална реакција на угрожавање, већ ирационалну стрепњу пред нејасном, неодређеном и непознатом опасношћу, осјећање које се назива анксиозност, као интезивно стање страха. Вршењем терористичких аката, шаљу се поруке истомишљеницима које треба охрабрити и у страниј јавности, а земљу жртву представити као нестабилну и разједињену сукобима. Код избора жртве терориста, присутнија је интенција симболичког одабира за жртву терористичког акта. Када се ради о различитим личностима, извршиоци терористичког акта се најрадије опредјељују за напад на лица која симболизују поредак или систем. Најчешћи терористички акти укључују: бомбашке нападе, телефонске пријетње бомбом и пријетње по живот, отмице лица, ваздухоплова, индивидуалну пуцњаву из ватреног оружја, политичка убиства (атентате), паљевине, узимање талаца или друге начине, као и деструктивно уништавање имовине.

Неки од терористичких напада на подручју Европе, хронолошки набројани:

1. Напад на израелске спортисте на Олимпијади у Минхену, Њемачка, 1972. године;
2. Отмица воза и једанаест нафтних министара отетих у Бечу, 1975. године;
3. Убиство Алда Мора, 16. март 1978. године, Рим, Италија;
4. Експлозија у авиону Аир Индије на лету 182, 22. јун 1985. године;
5. Експлозија у авиону, Панамов лет 103, 21. децембар 1988. године;
6. Ауто-бомба у Омагху, Сјеверна Ирска, 15. август 1998. године;
7. Опсада московског позоришта „Дубровка“, 21. октобар 2002. године;
8. Напади у Мадриду, 11. март 2004. (познати и као 11-М или 11/3)
9. Терористички напад у Беслану – „Талачка криза у Беслану“ 2004. године;
10. Терористички напад у Лондону, 7. јул 2005. године;
11. Терористички напад у Норвешкој, 22. јул 2011. године;
12. Терористички напад у Волгограду, 29. и 30. децембар 2013. године;

13. Терористички напад на новинарску редакцију Шарли Ебдо у Паризу 2015. године;
14. Терористички напад у Анкари, Турска 2015. године;
15. Серија терористичких напада у Паризу 2015. године;
16. Напад у Бриселу 2016. године;
17. напади у Француској, Њемачкој, Турској у 2017. години

Захваљујући процесима глобализације, економској, технолошкој и комуникационој, а све више и политичкој повезаности савременог свијета, терористи су добили неочекивано велику, скоро неограничену могућност међусобног повезивања, координације и кретања на огромном простору. Порозност међудржавних граница оставља могућност релативно лаког транзита, тако да је посљедњих година уобичајено да терористи–држављани једне државе, у координацији са терористима–држављанима друге државе, врше припреме на територији треће државе за терористички напад који ће бити извршен на територији четврте државе.³ Притом, све активности врше искључиво у сопственој организацији, мотивисани властитим циљевима, финансирајући се и одлучујући (најчешће) самостално, тако да ниједна држава нема утицај или контролу над њима. Нови глобални терористи повезани су са организованим криминалним групама које, такође, дјелују на глобалном нивоу и користе све предности глобалних процеса. Везе терориста са организованим криминалом су неминовне. Општа контрола финансијских токова приморава терористичке мреже и групе да организују криминалне активности како би дошле до финансијских и других средстава неопходних за остварење својих циљева. На првом мјесту се налазе производња и дистрибуција наркотика, али су присутни и разни други облици класичног криминала – пљачке, препади, отмице, кријумчарење и трговина људима, прање новца и слично. Веза терориста са организованим криминалом ствара глобалну подземну економију која функционише на истим или сличним принципима као и легална економија. Подземна економија брзо усваја све технике мултинационалних компанија, те развија банкарство, офф шоре компаније и користи сва савремена средства комуникације (Поповић, 2005). Тероризам као вид организованог криминала представља једну од најактуелнијих дебата у савременој друштвеној науци. Постојање више терористичких група повећава могућност обмане приликом преузимања одговорности за нападе. Терористичке организације употребљавају различите облике насиља да остваре публицитет, изазову страх и постигну политичке циљеве. Пријетња нуклеарног, хемијског и

³ Ових напада је највише у 21. вијеку, а доказано је да се обука за неке од терористичких напада изводила на подручју Босне и Херцеговине, *оп.аут*.

биолошког тероризма је све више присутна.

За разумијевање неког терористичког акта, те утврђивање мотива, циљева и стварних намјера извршиоца, некада га је неопходно ставити у политички контекст времена. Честа је злоупотреба тероризма који је ионако комплексан безбједносни феномен, у циљу остваривања интереса појединих земаља, корпорација, појединаца и др. Ова појава је данас веома честа и актуелна. Путем медија, одређене интересне групе пласирају информације о неком терористичком акту као нападу на демократско друштво, цивилизацијске тековине, живот и здравље грађана, а, у ствари, циљ терористичког акта је испуњавање циљева и остваривање интереса тих интересних група.

ТЕРОРИЗАМ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

У БиХ, досад је неколико догађаја окарактерисано као терористички акт, односно, као акти који имају везе са (исламским) тероризмом или (исламском) терористичком пријетњом, али су само нека почињена дјела процесуирана пред законодавним органима и изречена је пресуда за кривично дјело тероризма. Од догађаја који имају обиљежја терористичког акта, поменућу следеће:

- подметање експлозива при Папиној посјети Сарајеву, 1997. године;
- бацање експлозивне направе на управну зграду Јавног предузећа Шуме Херцег-Босне у западном Мостару, 24. 07. 1998. године;
- убиство полицајца Анте Ваљана, 31. 07. 1998. године у Травнику, постављањем експлозивне направе поред моторног возила у канту за отпатке;
- убиство доминистра унутарњих послова Федерације БиХ 16. 03. 1999. године, постављањем експлозивне направе под моторно возило;
- планирање оружаног напада на војну базу СФОР ИГЛ, код Тузле, током 2000. године;
- планирање оружаног напада на војни логор КОНОР, код Сребреника током 2000. године;
- пуцање из ватреног оружја на зграду Уједињених нација након протеста због изручења „Алжирске групе“ војним снагама САД, јануара 2002. године;
- убиство четворчлане породице код Коњица на Божић, које је починио Муамер Топаловић,⁴ 25. 12. 2002. године;
- напад – каменовање возила 01. новембра 2004. године, на гробљу

4 Процесуирано као тешко вишеструко убиство, *op.aut.*

„Буковиц“ – подручје села Брајковићи, у области Гуче Горе, гдје је прије рата живјело око 7.000 Хрвата.⁵

- судски процес „Бекташевић и остали“, које је Суд БиХ почетком 2007. године осудио за тероризам (Бекташевић је са својим истомишљеницима из Шведске дошао у БиХ да би се борио за оно што није могао у другим европским земљама. На суђењу је изјавио да је у БиХ имао терористичку обуку и обуку за справљање експлозивних направа, што значи да је БиХ већ постала полигон за обуку „бомбаша самоубица“);
- детонација експлозивне направе у ФИС Витезу, 09. 10. 2008. године, гдје је једно лице смртно страдало.
- 2010. године, Бугојно, када је група радикалних исламиста дигла у ваздух полицијску станицу. Експлозивна направа је постављена на зид Полицијске управе у Бугојну.⁶ У Сарајеву је у октобру 2011. године Јашаревић Мевлид извршио је терористички акт на Амбасаду САД.⁷
- У априлу 2016. године, Нердин Ибрић упао је у полицијску станицу у Зворнику и убио припадника Министарства унутрашњих послова Републике Српске, Драгана Ђурића те ранио његове колеге Жељка Гајића и Стева Миловановића.⁸
- Најновији у низу терористичких напада догодио се у Рајловцу, када је Енес Омерагић, опет, близак вехабијском покрету, убио припаднике Оружаних снага БиХ, Армина Салкића и Недељка Радића.⁹

Неспорна је чињеница да је у БиХ, то јест у ФБиХ, у рату против других народа учествовао велики број (10.000 до 15.000) исламских ратника, муџахедина, из готово свих исламских земаља. Сви ти „свети ратници“

5 Извјештај Федералног омбудсмана из 2004. године.

6 Погинуо је полицајац Тарик Љубушкић, док је шест лица повријеђено. Актери овог напада су ухапшени и осуђени на дугогодишње затворске казне, а главним организатором се сматра Харис Чаушевић, звани Окс. *Оп. аут.*

7 Том приликом је рањен један полицајац. Агонија испред америчке амбасаде трајала је око пола сата, а нападач је савладан „брзом“ акцијом специјалаца када је погођен у ногу. Јашаревић је био припадник вехабијског покрета, а истрага је потврдила да је више пута боравио у познатом вехабијском упоришту у Горњој Маочи код Брчког. Јашаревић је осуђен на 15 година затвора. *Оп. аут.*

8 Нападач је убијен у размјени ватре, а напад је окарактерисан као „луцањ у РС“ и терористички акт, иако су у јавност изашле и информације да су оца Нердина Ибрића почетком рата у БиХ убили управо припадници зворничке полиције и других паравојних јединица из Србије, те да је ово био чин освете. Истрага је такође показала и да се Ибрић посљедних мјесеци прије напада дружио са припадницима вехабијског покрета. *оп. аут.*

9 Овим актом је још једном потврђено да је радикални исламизам постао опасан проблем за Босну и Херцеговину и да држава мора наћи начина да заустави даље ширење насилног екстремизма. *Оп. аут.*

доласком у БиХ донијели су и идеје о стварању нове исламске државе, а оне су се разликовале, пошто су муџахедини долазили из различитих дијелова свијета. У БиХ су долазили понесени изопаченим осјећајима вјерског јунаштва, али у нади да ће бранити стару муслиманску заједницу на Балкану којој је пријетила опасност. Углавном су се прикључивали босанским цивилним одбрамбеним снагама (Колман, 2006). Рат у БиХ се, изгледа, десио у погодном тренутку за Арапе – Авганистанце. У јануару 1993. године, пакистанска влада је, у циљу уклањања авганистанског џихада, наредила затварање канцеларије арапских муџахедина у земљи и запрјетила званичном депортацијом свим илегалним борцима који су намјеравали да остану у Пакистану. Повратак у домовину би за њих значио хапшење, мучење, а вјероватно и смрт. Један саудијски портпарол Арапа – Авганистанаца у Џеди је дао појашњење за медије да Алжирци не могу у Алжир, Сиријци у Сирију ни Ирачани у Ирак. Неки ће се одлучити за одлазак у Босну, а други ће морати да остану у Авганистану стално (Колман, 2006).

У најекстремнију организацију радикалних исламиста се, недвосмислено, сврставају вехабије. Они су организовани по принципу стварања сеоских колонија (задруга), слично организационом моделу саудијског „Ихвана“,¹⁰ или „Кибуца“ у Израелу. Осим што у овим насељима (у првој фази) граде паралелан образовни систем,¹¹ касније се настоје образовати и сви остали елементи који недвосмислено показују државотворност. У прилог овоме је и књига „Генералов син“ аутора Мика Пелед¹² (2013), у којој описује како је основана израелска држава. Током Првог свјетског рата, британски министар спољних послова, Артур Балфур, обећао је Свјетском јеврејском конгресу државу у Палестини, која је у том тренутку била под управом Отоманског царства и на којој су у том историјском моменту огромна већина била палестински Арапи. Како су се умножавали погроми над Јеврејима у Европи, убрзавао се и процес њиховог насељавања у Палестини: између 1904. и 1914. стигло је 40.000 људи, и то претежно ортодоксних. Стигли су, ипак, и социјалисти

10 Ихван значи браћа, а оваква насеља су се образовала у Саудијској Арабији од 1912. године, *оп. аут.*

11 Школа на јорданском језику не постоји само у Горњој Маочи. Напротив, школе у којима се пропагира радикални исламизам, да ли на јорданском или на арапском језику, дјелују на више локација у БиХ, попут Травника, Зенице, Сарајева и неких других, рекао је за «Глас Српске» Џевад Галијашевић (2010), члан Експертског тима Југоисточне Европе за борбу против тероризма и организованог криминала. „Тиме се бави и Исламски институт у Травнику, којег води Сафет Дургути, кога је Савјет безбједности УН ставио на списак терориста, а који овдје живи нормално и не сноси никакве посљедице“, каже Галијашевић.

12 Син израелског генерала Mati Peleda, команданта у Арапско-израелском рату. *Ор. аут.*

који су основали покрет кибуца, односно, пољопривредних задруга у којима је све у колективном власништву.¹³ Ипак, и поред свих забрана које су Енглези покушавали да спроведу, Јевреји су чинили 33 одсто укупног броја становника овог подручја на крају Другог свјетског рата, иако су заузимали тек мали дио територије (по неким изворима само 5 одсто). Јеврејске паравојне формације, прије свега, Хагана („Одбрана“) која је дјеловала под ингеренцијом Јеврејске агенције, званичног тијела овог народа у Палестини, и која је превасходно служила да се одбрани од арапских напада, и екстремистичке организације попут Иргуна (који се одвојио од Хагана) и Лехија (који се одвојио од Иргуна), почеле су своју активну борбу за независност, а против енглеске окупације. Иргун и Лехи су се окренули и тероризму, па су тако 22. јула 1946. године дигли у ваздух хотел „Краљ Давид“ у Јерусалиму, у коме се налазио главни штаб британске окупационе силе: биланс је био 91 мртвих и 46 рањених. Генерална скупштина Уједињених нација је 15. маја 1947. године формирала комитет чији је циљ био изналажење рјешења будућности Палестине. Исте године, 3. септембра, представили су свој извјештај који је подразумијевао формирање јеврејске државе, палестинске државе и Јерусалима као слободног града под међународном управом. Извјештај је усвојен 29. новембра, као званични приједлог УН. Јевреји су прихватили приједлог и славили на улицама својих градова. Арапи су га одбили. Истог дана, почео је грађански рат (Peled, 2013).

Наш научни радник, мајор др Милован Суботић (2015), научни сарадник Института за стратегијска истраживања Министарства одбране и аутор књиге „Екстремизам под окриљем религије“, каже да се овај екстремизам није „изненада десио“ свијету и да је, бавећи се дешавањима на Балкану, правио аналогију са дешавањима у исламском свијету и њиховим реперкусијама на Балкану. Он наглашава да „године 1967, после пораза Арапа у борби са Израелом, дошло је до хомогенизације арапског света. Уочена је и законитост како се догађаји у арапском свету рефлектују на Балкан. Правио сам анализу (која указује) да су догађаји и формирање „Муслиманске браће“ врло брзо добили еквивалент у „Младим муслиманима“ у Босни и Херцеговини. Кључни догађај за савремени ислам је ипак проглашење Ирана за прву исламску државу 1970. Одмах затим, осамдесетих година, долази и до развоја босанског ислама, да би се деведесетих дошло до тероризма у БиХ“ (Суботић, 2015). Поред тога, Суботић (2015) истиче да тренутно постоје четири колоне несигурних безбједносних колосијека и потенцијалних

13 Формира се школство и одговарајући наставни план и програм, формира се нека врста полиције која у одговарајуће вријеме добија и оружје, долази до уједињења два или више кибуца а у задњој фази до уједињења свих кибуца и проглашавања државе. *Он.аут.*

жаришта. „Гелије из деведесетих, уплив ДАЕШ-а¹⁴ који је настао на рушевинама Ал Каиде, и који је фанатичнији, организованији. Затим имамо мигрантску кризу са невероватним потенцијалом инфилтрирања терориста у ове просторе. Четврто, имамо проблем овде на Балкану — општу екстремизацију друштва. То траје већ 30 година са мањим или већим паузама.“ (Суботић, 2015).

Суботић (2015) наводи да је незахвално говорити о будућности и томе да ли је појава ДАЕШ-а пут у нови свјетски рат. Чињеница је да су арапске земље које су прошле кроз трансформацију регресирале. И управо на овом проблему се огледа слабост која се зове глобализација. Очито су аутократски режими били најбоља брана исламистима.

ЗАКЉУЧАК

Тероризам је једна од глобалних пријетњи која није заобишла ни Босну и Херцеговину. Велику опасност за стабилност у Босни и Херцеговини представља и организовање такозваних „мини држава“. Ове „мини државе“ се образују ради урушавања званично признате државе Босне и Херцеговине, а величању „снаге“ „исламистичке државе“, све у циљу ширења страха и стварања несигурности према свим другим нацијама. Настоји се да те „мини државе“ успостављају шеријатске законе, из чега произилази да на тим подручјима могу да живе само муслимани, а у догледно вријеме – да се уједине у једну државу. Таква, насеља екстремиста постоје већ годинама, а безбједносне агенције их не третирају по слову закона. И обичним грађанима је јасно да су то „државе“ унутар државе Босне и Херцеговине. Легитимисање грађана које врше припадници ових екстремистичких насеља (вехабија или, како се сами називају, „шеријатска полиција“) који за то нису овлашћени, говори о постојању паралелних институција, али и изостанку државног легитимитета и суверенитета на цијелој територији Босне и Херцеговине. Заустављање и онемогућавање слободе кретања свих других који нису њихови припадници недвосмислено представља угрожавање основних људских права. Осим тога, то је и кривично дјело које се подводи под угрожавање територијалног интегритета једне државе и оно представља удар на државни суверенитет.

14 ДАЕШ је учестао термин, јер он нема аутентично тумачење. У арапском свијету се њиме означава нешто пејоративно, чиме се прави дистанца од припадника те организације. На тај начин им се даје до знања да нису држава, већ гомила људи које треба проказати, што их ужасно нервира“ – *исто*.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вајт, Р. Џ. (2004). *Тероризам*. Београд: Aleksandria Press.
2. Галијашевић, Џ. (2010). *Интервју за Глас Српске*, доступно путем интернета http://www.glassrpske.com/novosti/vijesti_dana/Terrorista-Durguti-profesor-akaida-u-travnickoj-medresi/lat/47059.html, приступљено 15.02.2017.
3. Peled, M. (2013). *The General's Son: Journey of an Israeli in Palestine*, Charlottesville, VA: Just World Books
4. Поповић, Б. (2005). *Нови глобални тероризам*. Зборник радова „Национална и глобална безбедност“, Београд.
5. Извјештај Федералног омбудсмана из 2004. године
6. Ковачевић, С. (1992). *Тероризам и Југославија*. Шимановци: Аркаде принт.
7. Колман, Е. (2006). *Џихад Ал Каиде у Европи, Авгано – босанска мрежа*. Београд: Удружење дипломаца Центра Џорџ Маршал.
8. Суботић, М. (2015). *Екстремизам под окриљем религије*. Београд: Одбрана

TERRORISM IN EUROPE AND IN BOSNIA AND HERZEGOVINA - terrorist acts - forms, possible aims and historical development

Želimir B. Škrbic, PhD¹⁵

Ministry of Interior of the Republic of the Republic of Srpska, Banja Luka

Abstract: This paper brings out new ways of defining terrorism, in relation to already known definitions of terrorism. The means terrorists use in modern states, their „adjustment“ to the new surroundings, and possible goals of terrorists are explained. Also, subjects of terrorism (conventional and unconventional) of combat against terrorism are mentioned, and it is explained what are omissions in the work of these subjects, and how to diminish or eliminate those omissions. The accent is on the new ways (of the individual) terrorist attacks and in the way a certain radical collectivity is organised.

Keywords: activity, terrorism, subjects, Bosnia and Herzegovina, combat, organization

¹⁵ Email: skrboni@yahoo.com